

JOSEF ČAPEK

B E L E T R I E 1
ŽIVÝ PLAMEN / TŘI PRÓZY / PODZIM 1914
CHLAPEC / LELIO / LAKOMEC / MOC POVĚRY
GASSIROVA LOUTNA / ZEMĚ MNOHA JMEN
PRO DELFÍNA / STÍN KAPRADINY

**SPIŠY
JOSEFA
ČAPKA**

JOSEF ČAPEK / BELETRIE 1

JOSEF CAPEK

B E L E T R I E 1
ŽIVÝ PLAMEN / TŘI PRÓZY
PODZIM 1914 / CHLAPEC
LELIO / LAKOMEC
MOC POVĚRY
GASSIROVA LOUTNA
ZEMĚ MNOHA JMEN
PRO DELFÍNA
STÍN KAPRADINY

TRIÁDA

USPOŘÁDAL
A K VYDÁNÍ PŘIPRAVIL
DANIEL VOJTĚCH

Kniha vychází s laskavým přispěním
Ministerstva kultury ČR,
hlavního města Prahy
a Královéhradeckého kraje

© Josef Čapek – dědicové, 2011
Editorial notes © Daniel Vojtěch, 2011
ISBN 978-80-87256-56-5
ISBN (PDF) 978-80-87256-73-2
ISBN (ePub) 978-80-7474-343-6
ISBN (mobi) 978-80-7474-344-3

Živý plamen

V jižním přístavním městě žil po delší dobu svého mládí jakýsi Manoel M. L. Zdálo se, že nic mu nebylo odepřeno k jeho spokojenosti; těšil se ze všeho, co mu poskytoval jeho mladý věk a rodné město, byl ve vážnosti u lidí, v lásce u žen i u svých přátel, a tak všichni, kdož ho znali, říkali o něm, že je šťastným člověkem. On sám však někdy pociťoval, že jeho život je jakýsi nedostatečný a že jeho štěstí je jen zdánlivé, takže v něm nalézal občas cosi jako nudu nebo tíhu, která skličovala jeho myšlenky melancholií. Snad byla to nespokojenost, že žije tak, jak právě žil, a ne tak, jak si vůbec nemohl vymyslet; nebo to bylo proto, že žil v přístavním městě, kde lidé dýchají ve vzduchu zlatý prach dalekých zemí, dívají se denně na modré moře vzbuzující touhu po dálných končinách a vždy mohou jediným krokem odtrhnouti se ode všeho a odejeti kamkoliv, kam se jim zlíbí. Ale snad si to vše Manoel ani neuvědomil, nýbrž cítil jen ztajený neklid a touhu, o které nevěděl, odkud přichází a jak by ji utišil.

A tak vyšel jednoho večera ven, aby se procházel po ulicích rodného města. Byla již temná noc, Manoel pak chodil sám a bez cíle, až přišel k přístavu a tam se zastavil nad vodou.

Voda tiše šplounala a od moře vál chladný vánek. Veliké lodi bez plachet se kymácely a třely se o sebe dřevěnými boky, až skřípaly. Uprostřed stála loď největší mezi všemi a kolem na vodě tančily člunky s rozžatými světly. „Jak kdybych odejel do Indie,“ napadlo náhle Manoelovi; tak stál a díval se na temnou vodu a černé lodi. „Kdybych odejel do Indie,“ řekl podruhé. Tu přistoupili k němu dva mužové, jeden fantasticky tlustý

a druhý černochoch. „Pane,“ řekl onen tlustý, „viděl jste někdy vlašťovku nebo volavku, která by doletěla tak daleko, jako dopluje člověk s pomocí boží? Svět, pane, je složen čili sestaven z dalek a směrů. Tvá žena, tvůj souseď i tvůj dům tě omrzí, tvé štěstí tě zklame a tvůj život se nevyvede; ale v cizích zemích nemá člověk ani ženy, ani souseda, ani domu; v dalekých zemích bydlíš mezi čtyřmi světovými stranami, a každý směr leží před tebou jako silnice, abys po ní šel. Tedy vyjdi ze svého vězení, člověče, vyskoč ze žaláře a zavři za sebou vrata; tu poznáš a pochválíš, jak zvláštní moci bylo k tomu potřebí, aby bylo stvořeno tolik mnoho směrů a aby byly udělány tak veliké dálky, a že to všechno dokazuje pravou všemohoucnost a divotvornou sílu boží, amen!“ „Na konci každého směru,“ řekl černochoch, „jsou země nebo ostrovy, na kterých je všechno zcela jiné a daleko lepší než na jiných místech. Někde jsou krajiny tak krásné, že by v nich člověk na všechno zapomněl; a přece jinde jsou ještě mnohem krásnější země, a jinde ještě lepší než tyto, a nikde tomu nenajdeš konce.“ „Jsou také takové případy,“ řekl tlustý, „že se lidé v cizině usadí, zbohatnou nesmírně a stanou se tam třeba guvernéry či panovníky a užívají všech žen, které jsou v jejich zemi nebo na jejich ostrově. Někde jsou krajiny vůbec neobydlené od lidí i zvířat a není tam nic než boží svoboda; ale pravá svoboda není pro člověka na jednom místě, nýbrž na celém světě.“ Zatímco tak mluvili, dívali se stále na onu loď připravenou k odjezdu; právě na ní rozvínovali plachty, skoro jako když pták rozevírá křídla, ale ještě nevlétá. Vtom zazněl na palubě zvon a zvonil dlouho. I slézali oba mužové s nářkem a nadávkami do člunu a prosili Manoela: „Poručte nás do boží ochrany, urozenosti.“ „Kam jedete?“ ptá se Manoel. „Do pekla, urozenosti,“ řekl bílý a odrazil nohou loďku. „Do obou Indií,“ řekl černochoch. „Jak kdybych jel s vámi,“ vykřikl Manoel a skočil doprostřed člunu. Loďka se zatřásla, černochoch prudce zavesloval a najednou narazili na bok lodní; a sotva vstoupili na palubu, veliký koráb se pohnul směrem k širému moři.

Tak přišel Manoel na loď a stal se po celý svůj život námořníkem.

Jejich cesta vedla přes Tunis, pak přes Egypt, Arábii i obě Indie; Manoel však nesetrval na žádném místě, a když se ta loď vracela do Evropy, vstoupil na jinou a plavil se zase dále. Střídala se roční počasí a léta a on se

stále nevracel; přečkal záhubu různých lodí, smrt mnohých soudruhů, překonával různé nemoci, jako zimnici, horečky a nákazy z bahen nebo od hmyzu, léčil se také z různých ran, zatímco v jeho vlasti všichni věřili, že už dávno zhynul. Ale Manoel nikde nenabyl stálé spokojenosti nebo klidu, a nikde se neusadil, nýbrž raději se bídne živil, potuluje se po nejrůznějších zemích a vodách. Nikdy se nenasytil tohoto bludného života a jeho vášeň ho poháněla stále dál a zase na jiná místa, až byl již stár a úplně stráven tvrdostí svého těžkého života a neschopný, aby déle odolával smrti. Protože byl chudý a nikdo tuláka neosloví a nepozve do svého domu, ulehl Manoel na ulici, aby umřel; neměl však zajít mezi kamením v prachu a dešti jako zvíře a ne člověk a byl dopraven do špitálu milosrdných bratří. Tam ležel ve velkém sále, a na tabulce nad jeho hlavou bylo napsáno jeho jméno a jméno nemoci, již mu bylo zemřítí; ruce měl složeny na prsou a spal.

Když se pak probudil, přistoupil k němu mladý bratr duchovní a řekl: „Pane, kdo zle stůně, neví, co je mu souzeno: ale i zdravému je lépe, aby se vyzpovídal a očistil svou duši ode všeho nekalého. Chcete tedy kajícně se vyzpovídat a osvěžit svou duši sladkými svátostmi spásy?“

„Chci,“ odpověděl mu Manoel, „jelikož všude, kde jsem byl, jsem rád užíval všech požitků a sladkostí, které by mne osvěžily.“

Tu spěchal zbožný bratr k jednomu knězi, slavnému zpovědníku, a vypravoval mu, že ve špitále leží jeden člověk povahou jako pohan a že nyní se snad chce obrátit a kajícně vyzpovídat.

I šel kněz ten k Manoelovi a oslovil ho přátelivě: „Milý synu, řekli mně, že hodiny tvé jsou sečteny a že jsi ochoten vylít svou duši před Pánem a složit mu účty ze svých skutků.“

Nato počal Manoelovi velice výmluvně mluvit o zpovědi, jak je dobře, než opustíme život, přehlédnouti jej v celku a vypovědět důvěrně všechny své skutky, že Manoel upřímně zatoužil vyzpovídat se a prosil kněze, aby ho vyslechl.

„Dříve rozvaž všechny své skutky,“ pravil kněz, „a dobře se na vše rozpomeň. Nevadí ti nemoc a jsi dosti při svých smyslech, abys nezapomněl na nic důležitého?“ „Nikdy jsem neviděl svůj život tak jasně a úplně jako teď,“ odpověděl Manoel.

Zpovědník se zaradoval nad jeho pokorou, řekl kolemstojícím, aby odešli, a usedl k Manoelovu loži, aby ho vyslechl; a Manoel se nato ptal: „V jakém pořádku se mám zpovídat? Podle času, podle zemí nebo dle skutků?“

„Jak dovedeš,“ řekl kněz, „ale nejraději podle skutků. Vidím, že jsi rozumný muž, a chválím tě pro tvou odevzdanost do vůle boží. Dobře je tomu, kdo bez výčitek a bázně se loučí se životem, aby nastoupil velikou cestu do lepšího světa.“

„Můj život,“ odpověděl na to Manoel, „byl namáhavý, a proto těším se na dlouhé odpočínutí a spánek, a nebojím se hrobu, neboť je to lože bez moskytů, ani temnoty, neboť v ní není ani zlodějů, ani hadů. Nikdy už nebudu žít na tak blažených ostrovech a nikdy už neuslyším tak krásných zpěvů, jako jsem slyšel na svých cestách. Ale chci spát a snít o tom, co jsem miloval, a nikdy nezapomenu na to vše, na nic z toho, co jsem kdy viděl.“

Nato se Manoel vzpřímil na lůžku a počal mluvit: „Je toho velice mnoho, co jsem zažil, a příběh mého života je tak dlouhý, že ani nevím, kde bych začal a jak bych nevynechal nic podstatného, ani nedovedu to vylíčit tak krásně, jak jsem to viděl a zažil. Jistěže člověk před smrtí je spravedliv k svému životu; proto se mi zdá všechno, co mne potkalo nebo co jsem dělal, stejně významné a důležité. Závažné je, jak jsem odešel z rodného města, a závažné je i to, že jsem se nikdy nevracel, nýbrž stále jsem setrval v cizích krajinách, a že mne to ustavičně zase táhlo dále, a že mne tato myšlenka neopustila nikdy a na žádném místě.“

Jak bych ti mohl vypovědět to vše, co jsem ve světě potkal? Znáám všechny přístavy světa i ostrovy a země, i národy, které v nich obývají; stačí mi jen, abych zavřel oči, a moje mysl je plna obrazů; nikdy nevymyslíš nic takového, jako jsou všechny písně světa, a tance, a polibky, nejrůznější města, podivné háje a květiny a moře a vše, z čeho svět ještě pozůstává. I všechny domorodé ženy chtěl bych chválit dle jejich barvy a dle sestrojení jejich těla a šatu, i podle jejich očí a vůně, a podle všeho, čím se od sebe rozlišují a v čem se jejich podstata shoduje. Prodělal jsem mnohé nemoci, jaké se vyskytují v různých pásmech světa, a často jsem byl také zajat, ale opět jsem unikl útekem; ale i když jsem nebyl v zajetí a když jsem žil v nejkrásnějších krajinách a odpočíval pod palmami, přece mne moje touha

a dychtivost vedly zase dále, abych se odtrhnul a spěchal do jiných končin a do nových dáleků.“

„Námořníku,“ pravil kněz, „neptám se tě, kde jsi byl a co jsi viděl, nýbrž jaké byly tvé skutky a co v tvém bludném životě bylo dobrého a zlého.“

„Mé skutky,“ řekl Manoel, byly různé podle zemí, ve kterých jsem žil; ale jistě jsem dělal všechno, k čemu jsem měl příležitost. Byl jsem někdy bohat, že jsem neznal konce své moci, a jindy jsem chodil nahý nemaje ani hole, kterou bych zaplašil hada nebo zlé opice. Jindy však jsem užíval hole, abych jí tloukl otroky do neřádných zad a opíral se o ni, když se mně všichni lidé klaněli v bazaru i na ulici. Sám pak jsem sloužil většinu svého života a nosil jsem břemena jako velbloud.“

„To všechno,“ řekl kněz netrpělivě, „je jistě zajímavé; ale nyní Bůh káže, abys se zpovídal z těžkých hříchů, jako je vražda, násilí, lup nebo krádež; dále smilstvo, obžerství, lež a podvod; dále hry a klení, ubližování slabým, bezbožnost a nevěra; nejen skutky, nýbrž i řeči a myšlení proti zákonu a ctnosti.“

„Jistě i takové skutky jsem činil,“ mluvil Manoel; „chceš-li to tak tuze vědět, tedy ti povím i to, že jsem zabíjel buď v obraně, nebo v útoku podle nejrůznějších pravidel a s velikou silou; co se pak týče smilstva, mohu ti popsat různé ženy na světě, z nichž každá se podobala nové krajině nebo novému ostrovu, na který vstupuješ z údivu a zvědavosti. To jsou jednotlivosti samy o sobě ovšem hodné vypravování a podivné, ale nyní se mi zdají méně důležitými; více se divím a více si vzpomínám, že jsem viděl tak veliké dálky, že jsem se jich hrozil jako propasti, a přece jsem se do nich vrhl s radostí a bez váhání.“

Tu vzdychl kněz a řekl: „Lituj raději svých hříchů, aby ti je Bůh odpustil, než přijdeš k soudu.“ Ale Manoel odpověděl: „Nelituji ničeho z toho, co jsem dělal; můj život byl jediný úmysl a nevím, co bylo vedle toho dobrého a zlého; myslím, že důležitější je to, že znám každý směr světa a že jsem plul po všech světových stranách, a cestou jsem viděl všechna moře i země. A není nade vše jiné důležité to, že jsem viděl tolik blažených i pustých končin a pořád jsem potkával nové země a zázraky a vzdálenosti?“

„Boj se poslední spravedlnosti!“ zvolal kněz velmi hlasitě, popaden hněvem.

„Spravedlivé a slušné jest,“ řekl mu Manoel, „měřiti můj život ne podle dobrého a zlého, ale podle dálek, které jsem prošel; ale ah! teď tu ležím na boku jako stržená loď a nemohu dále.“

„Jeď si tedy do pekla, sviňský námořníku,“ vykřikl kněz, „nikdy ještě neviděl jsem člověka v poslední hodině tak zatvrzelého; nějaká strašná kletba musí na tobě ležet, že tak mluvíš.“ To řekl a spěchal pryč.

„Jdi si, kněže,“ volal za ním Manoel, „nevím už, co ode mne chceš.“

I odešel kněz a Manoel se obrátil ke zdi, aby spal. Tu se mu zdálo, že chodí po ulicích města, nevěda, proč a kam jde, až najednou se podivil, že stojí v přístavě nad vodou. Voda byla temná, tiše šuměla a oplachovala boky černých lodí, jež se zdály opuštěny. Jen jeden veliký koráb stál uprostřed nich a na jeho palubě se mihala červená světla jako před odplutím a kolem na vodě se točily člunky. Vedle Manoela stanuli dva muži a mluvili spolu hlasitě; ale Manoel marně napínal zrak, aby je poznal; rovněž nemohl ani slova zachytit z jejich hovoru, třebaže nemluvili cizí řečí. Zatímco tak hovořili, zazněl na palubě té lodi velký zvon a zvonil podivně a nesmírně dlouho. Tu slézali oba mužové neradi a s váháním do člunu a Manoel se jich ptal: „Kam jedete?“ Tu jeden z nich řekl a Manoel mu rozuměl: „Do pekla.“ „Jak kdybych jel s vámi,“ vykřikl Manoel a s vášnivou toužebností skočil doprostřed člunu; člun sblížil se náhle s korábem, voda a tma splynuly a také Manoel zanikl v té neskutečnosti a přízračnosti. Bratr, jenž seděl u jeho lůžka, věděl už chvíli, že Manoel je mrtev, a modlil se nad ním. Pak vstal a odešel, aby přinesl vodu k omývání mrtvol y a prostěradlo.

TŘI PRÓZY

Procházka

Po světlé cestě, místo po místě, na zaprášené silnici postupuje kupředu konám procházku:

podél silnice jdou příkopy se špinavou vodou, dále po straně jsou kopretiny, kymácející se bílé kytky v trávě, v příkopech a kolem ustupujících tyčí telegrafu křičí vrabci, pod plechovou klenbou nebe rýsuje svou dráhu velký pták spouštěje na zem dolů své chraplavé volání;

slunce teple hřeje opírajíc se každým paprskem o jeden bod a všemi paprsky o každý atom, až je zaplněn celý prostor do nejposlednějšího místa –

Napravo i nalevo opouštím věci, návrší, domy, spěchající vlak, jedno podívání, jedno pokynutí a zase dále a jsou tu zas nové,

stromy s řinoucími se lístky, v chvějivém pohybu tichá zelenost, a přes ni se ohýbá mírný vítr, ostře vykrojené listy s jemně vystříhanými vroubky a zoubčky jako z papíru, jeden každý je znát v znehybnění – to je lípa,

a pak zase zelenost do dálky splývající –

Krásná je taková procházka, když všude je světlo, slunce hřeje a ukazuje cestu, vzdálenost od jednoho místa k druhému, a mezi nimi bílá cesta, po které jdu, potkávám, míjím, zvolna přecházím, a jsou tu zas nové:

Po silnici přichází hlouček, všichni se na sebe díváme a oceňujeme svoje vzezření navzájem,

mají světležlutý prach na šatech, jako stejnokroj je to, hlučí, plijí a ve se se dívají brutálníma očima; pokřikujeme na sebe, pozdvihujeme ruku k pozdravu, klobouky jdou vzhůru a dolů a zase jsou na hlavách, a po

mužských zůstal hořký zápach tabáku, když míjejí a vypouštějí světlé obláčky z dýmek,

všechno se těší z vzájemné veselosti, také já:

když pokračuji ve své cestě a když pak jsem potkal dívku v červené blůze a prostovlasou, má pružné tělo, jak pěkně se drží v bocích, i její chůze je hezká;

podívali jsme se na sebe a oba si myslíme, že jí něco žertovného povím: „Kš kš, miláčku, není třeba tak pospíchat, raději bychom mohli jít spolu“ – nedá slovo k slovu, ale na odpověď se usměje rty, očima, i v tvářích, až celá je úsměv a za bílými zuby smích ještě půvabnější stoupá dokola a rozlévá se, kam až mohu dohlédnout;

„Já jedu tu jen tak na prázdko, jak se zdá, a není to na mně vidět, že mám tu svou zvláštní úlohu,“ pravím,

„mohu vystoupit zde na kopec, přivázat k holi barevný šátek a vyplnit svoje poslání zamáváním praporku, aby to bylo z dálky vidět, a pak by na všech stranách vznikla podivná akce a bylo by znát, jak vše se hýbe, aby se jistí lidé k sobě soustředili;

nevěříš-li a chceš-li se přesvědčit, pojď se mnou a uvidíš, jak to přijde, až vyvolám tuto zvláštní věc svým signálem.“

Jak by mohla věřit takové vymyšlenosti, jak by se nesměla nesmyslnému nápadu, a přece jde se mnou (oba děláme, jako by se mnou šla jen ze zvědavosti, neboť by se styděla, kdybych ukázal, že rozumím našim pohnutkám), a jdeme tedy nahoru vesele rozmlouvající,

tam jsem ji stisknul, jak chtěla na obou tato chvíle:

Teď už si ničeho nežádá, již se neptá, zvědavá, na mé vymyšlené poslání, a co odcházím, je v keřinách jako zajíc, jako usedlý pták, jako polní myška, stále menší a menší –

Teď už mohu jít zase dále, neboť láska není všechno a někdy víc bolí než těší;

ale ještě jsem udělal svůj barevný signál a zamával jím na všechny strany, aby nic nescházelo:

zamával jsem praporkem znamení: Na shledanou.

Událost

Přišel jsem na ostrov, který nebyl Pathmos, dokola obrostlý vysokými stromy, a jsou tam Amorovy sály, Palác tance, Bar, Kinematograf, Femina, Illusion a Koncertní akademie.

Jaká budova! Vlaje nad ní sto dvacet praporů, fronta měří šedesát kroků a má čtyřicet oken, všechna samá záře, tvář, v níž neschází žádný zub; zevnitř chrlí se hudba, prudce a opile, jako světelná fontána a jako žlutý gin-koktejl. – Jaké místo pro toho, kdo hledá vyražení!

Na cestičkách skřípe písek jako skelné střípky a ve vypěstěném trávníku, třesoucím se nočním chladem, svítí odhozené doutníky a pohasínají do černé tmy jako oči.

Ve vestibulu muž mi vyleštil střevíce, až vrhaly mnohonásobné lesky jako velký skleněný brilant. Sál zdál se celý jako z jednoho kusu, jen strop byl složen ze samých barevných žárovek; když jsem vstoupil, kapelník zdvihl taktovku, hudebníci počali hrát a dívky počaly se otáčeti v skvělém světle. Pak hudebníci skončili svůj kus, dívky uvolnily svoje objetí a upravovaly si šaty. Pak zahájila hudba novou píseň; byla tak podivná a zněla tak smutně, že všichni přítomní se zarazili a že se na chvíli zastavila všechna živost. Nejvíce ze všeho bylo slyšet hru cello, jež znělo hlasem nejsilnějším a nejsmutnějším. Byl to hlas tak silný, že všichni jsme viděli, jak rozvinulo své křivky a oživilo své plochy pohybem podivným, který zasahoval až do diváků a rušil jejich podobu, až bylo nahá žena s překrásně vykrojenými boky a oble vypnutým zadkem, úpěnlivě prosící cellistu, aby ji obejmul. On se nad ní skláněl, naslouchal a její prosbu nevyplnil; když pak skončila hudba, viděl jsem také, že bylo to jen cello a nikoliv žena k obejmutí. Hudebníci odpočívali, páni utírali si ruce kapesními šátky a tanečnice převazovaly si uvolněné stužky.

Vodní krajina

Může vzniknouti takové místo a zdání, že řeka uzavřená do krajiny již neplyne a zastaví se v sobě v utkvění nezachytitelném rafijemi času. Ale krajina podél břehů zachází, ztrácí se jako vidina ve snu a zvolna opouští ten utkvělý prostor. To všechno je pak jako zvláštní oblast v průsvitném minerálu, jehož všechny molekuly jsou z čistého živlu vody, ačkoliv je vidět i krajinu, stromy, skály a domy.

Sladký tlak urovnané volnosti je jasný a stejnoměrný vzhled jednoty, jako když ve snách zjevují se krajiny pod vodou.

Utkvení je bez hlasu a hladina zamlklá, jen tiché zašplounání a zase je ticho, bezzvučná měnivost a divná tíseň čistého klidu a vyrovnání u vody. Jako zdání chladné obrazy, tiché a rovné odrazy, podivně vážný soulad, zkonejšení a mír bez kazu.

Čisté a rovné obrazy stoupají v hlubokém spojení, v rytmu zastaveném a trvajícím se v sobě zhlízejí chladné plochy, kamkoliv na pohled hlubiny skrz sebe procházející.

Obloha utkvěla v hlubokých rovinách daleko dole i nad hlavou, vysoké skály sestupují k hladinám, oblouky mostu jsou zdvojené tak jako přízrak.

Poblíž břehu je znehybnělá loďka a v ní člověk cítící všechny plochy tohoto prostoru, šedé, šedé a zelené, na nichž všech leží jako stejný povrch tesknoty.

Podzim 1914

Dopoledne tma, hysterie, pláč, duše v očištění. Odpoledne nechutnost, tupost, chabý život roznesený a připlesklý na vyčnělinách dnů jako na plotech mokré hadry. Co vyčistí, čím jen oživit rmutný plamének tohoto života? Telegramy a zpravodajství novin, slova, slova, úvahy a naděje bez důvěry. Ta šedivá pára, obláčky mlhy, rozplývající se nízko v kalnou vlhkost. Tvá podstata leží vedle tebe jako těžká kláda, *cizí* neuchopitelné těleso, jež nezdáš se unést, a zdlouhavé tempo míru samoty stačí jen k tomu, aby sis uvědomil svou bezmocnou tupost.

Živote z dřívějška! kdy se vrátíš, tady tě vidím – přízračné připomenutí v nestálých průhledech –, proč vidím tě oknem *daleko mimo mne?* Proč bloudíš, mátožný duchu, smutný polibku, vzdechu, vůně, mdlá barvo, na mokřích střeších, padáš s kapkami, díváš se z černé vlhkosti země, chvěješ se daleko na posledním slunci, dotýkáš se mne chladem podzimního zavanutí?

Zmatené srdce, ten dlouhý pohled oknem nezdá se spojit, kdy tvůj neklid s tvým ztraceným a odcizeným vědomím, které vidíš rozestřené a položené po cestách všudy přítomné vody podzimu. Kde je pozoruješ a znovu v umínění hledáš, když jsi sevřeno divností tohoto rozpoznání a rozloučení, kam se tu vlastně snáší tvá pokorná touha? Ven, venku, kde voda v nekonečnosti šelestí a stoupá ze země a spadává s nebe. Kde mokré listí leskle splývá ve směrech vody a splývá jako ženské vlasy plynoucí po řece nebo vlhké pláčem. Kmeny jsou vlhkem černé a země sirá, na níž odumírají slehlé a zatopené listy konvalinek. – Ty jsi myšlenka bez křídel

a beze světla, a trápíš se marnými obrazy a zdáním pravého a skutečného života, který tu není.

Vykonati něco, zmařit z neklidu svůj život, zabítí někoho, založiti náboženství, utéci, vystavěti systém, vynalézati zlo, hledat pokoru – avšak nic nebude vykonáno, nic nebude vynalezeno a nebude osvobození. Hodina natáčí se k hodině jako prameny dlouhého provazu, veliká klička, na níž visím, na níž všichni visíme.

Bože, buď milostivý ke svým nehodným služebníkům, k Ervínu Taussigovi, ve válce zemřelému, ke mně a ke všem milým, k St. K. Neumannovi, který to také cítí, a k české zemi –

– Příroda se otevřela a vzduch na všech stranách vzrušeně šumí a okouzluje. Držíme se za ruce, horská voda stéká v prudkých stržích u našich nohou a unáší syrové kamení a dřevo. Vzduch krásně šumí kolem radostných skrání a na březích vyrážejí sasanky. Vidím a slyším, město se naráz otevřelo, slunce skvěle vychází a ozařuje lidi i věci. Vystřídaly se výkonné elementy, žijeme a chceme místo a volnost pro nás ostatní. Silně zvoní zvony i tramvaje, lidé živě spěchají, na chodníku rvou se rozpustile psi a kameloti prodávají opožděně vyšlý *Veselý kalendář na rok 1915*. Probuzené město volně a svobodně vydechuje zářivě ozlacenou hruď, ulice vlají a dýchají širokými slunečními pruhy, rozletěly se vchody a východy, okna, krámy, místnosti a výstavy se otevírají hlasitě, jasně a plnozvučně.

Nenechte mne, nenechte se šálit obrazy jiné skutečnosti – hodiny jsou provaz, který nás všechny svírá...

Buď osud příznivý mně a všem milým, všem, kteří to také cítí, a české zemi.

Chlapec

Dítě, které v zahradě sváží svůj pohled ze skvělosti letní země k jasu nebe a zase k zemi, dovede opustit klín rodičů a poodběhnout od soudruhů v hrách, neboť jeho srdce je v nepokoji a mysl zkouzlena.

Obrázky v knize, ke které se stále vrací, vyvolávají v něm bludnou touhu a nestálost: hory, zvířata a lidé, cizí lidé a cizí krajiny. Ačkoliv těší se ze všeho, co je důvěrně obklopuje, miluje neznámé, divý a svůdný hlas.

V třípytícím se písku, barevném obláčku a v lesku pozlátkovém, v matných hloubkách a chudém světle křemenného krystalu vidí zázrak a mimosvětskou krásu; nikdy jí později neužítí, ale nikdy na ni nezapomene.

Nezná čarodějníků, ale svět je plný kouzelnictví: každá věc je zároveň něčím jiným a téměř všechny věci horoucně touží po proměně. Kdo to umí, je mocný a šťastný, je více než černokněžník.

Rádo ztrácí se svým kamarádům, bloudí v zapomenutých koutech a často vrací se postát před opuštěným oknem na půdě. Kalným sklem mdle prozařuje slunce a koruny stromů se tiše kymácejí; svět se bezezvučně a bez barev zpropadá skoro do nekonečna a dítě, provázející jeho zánik s němou bází a lítostí, bezbranně nechává se pojmout v hypnotickou náruč samoty.

Jeho myšlenky nemají slov. Přicházejí jako nesmyslný zpěv z dálky, jako zjevující se obraz, pták, který přeletěl, či smyk oblačného stínu a světla nad krajinou.

V pavučinách a prachu opuštěného okna visí mrtvý motýl, paví očko se ztraceným křídlem, a jeho mrtvola chrastí a rozpadá se v prstech chlap-

cových. A druhý motýl, živý ještě, s tykadly v toužném úhlu vzpjatými ke slunci hasnoucímu v prachu skla, rozpíná úzkostná křídla a bije jimi do tabule, vytrvale, poplašeně, bláznivě, jako sebevraždník třístící si hlavu v kamenech vězení. Hoch vztahuje zvábenou ruku ke škubající se bolesti, která neustává bít se tvrdošíjně v mušlích jeho hrstí, vzduťých jako klenba ochrany a ukonejšení. Neboj se! Nezmítej sebou v takové ustrašenosti! Vždyť se ti už nic nestane, jenom se na tebe podívám. Neboj se tolik, jen se na tebe trochu podívám a zanesu tě ven. – Chlapec rozevívá pěst. Jeho prsty hledají křehkého zoufalce, usilují něžně vylovit poplašenou změt, jež nepřestává lámat si křídla o nepravdělné stěny a červeně prokmitající spáry žaláře. Bože, jak sebou tluče! Neboj se tolik, vždyť si ublížíš; jen se na tebe trochu podívám a zanesu tě ven. Jen sebou tolik nebij, netrap se tak, ach, nebij sebou tolik!

Opatrnými, dychtivými prsty svírá chlapec motýlovo tělíčko a složená křídla. Utišil se! Hoch rozevívá dlaň a jeho ustrnulé oči nalézají na ní nebohé trosky, kal setřeného pelu a mroucí trup skoro všech údů zbavený. Jeho srdce se zastavilo v zmrazeném prázdnu a náhle padla do něho úzkost a zdrcení jako nezměrné kamenné závaží: toto je smrt.

Toto je smrt; přítomna v tichém koutě, v pavučinách a špíně okna, přítomná pod tonoucím sluncem, v němž tančí prach, a na korunách kymácejících se stromů, když dole hrají si děti, zasvěcená na plachém půvabu motýla a na vražedných neobratných prstech, jež nechtěly ublížit. – A tvýma rukama, tvou vinou. Hoch ukládá motýla pokorně na okenní rám. – Křídla sebou zaškubala v truchlé křeči a jejich bída žaluje. Tvou rukou. Tvá vina, tvá vina to je. – Tu dítě sbírá motýla, který zmltávy pohyby svých křídel přivolává pomstu a trest. Slzy zastavily se mu v očích a jeho srdce palčivě kamení. Pouští motýla k zemi a dokonává zkázu, zoufale doráží vzpírající se trosky, drtí je v atomy a rozšlapává, těžce, přetěžce odklízí svou vinu z vyčítavě upřené tváře přítomného okamžiku.

Jeho provinilé oči marně se dožadují útěchy a po druhé utkvívají na opředěných rámech okna; mapa pavučin, posetá mrtvými muškami a křídly bez těl, rozevívá se jako odkrytý hřbitov či pusté skladiště věčného zániku a skryté, úlisné práce, které nikdo neviděl. Přihlížel k ní jen průhledný

pohled věčnosti, příliš pokojný ve dne a nepohnutý v noci, bezcitné oko, nezměrně rozevřené, jež nevyvrhne se slzami nic, cokoliv do něho padá.

S tesklivým údivem skládá dítě na dlaň něžné tělíčko jepice, bytost nesvětskou s průsvitnými křídly, spanile duhovými a lehkými jako mlžné zdání. Tají dech, a přece křehký půvab křídel se nepotlačitelně chvěje, jako by po nich bledě a růžově přebíhal div tajného života. A tu táž duhová vibrace rozechvívá se v jeho sevřeném nitru a chlapec cele hrouží se do své dlaně, divně zvábený a zkouzlený. Jeho myšlenky nemají slov a doznívají k němu jako vzdálená hudba, jako vidění nebo let ptáka v oblacích. Zdá se mu, že tuto chvíli již prožil. Po prvé a pro vždy přichází mu vzpomínka, že tak chvěti se viděl brvy ženských očí, odpoutaný vlas a vlahý stín, že tak viděl růžověti tváře a blednout skloněný půvab, s dechem ztajeným a srdcem sladce zmrazeným tichou bázní.

Tento chlapec – nechť zrodil se v jakémkoliv znamení –, až vzroste, bude vždy hypnotizován smrtí, osudně jat krásou, jež nepotrvá, a zazářením, jež hasne, a bude milovat ženy v bázlivém zmatku a zakletí.

LEILO

Lelio

Ta hynoucí tvář je tvá; utrpení ji označilo a na čelo její položilo stín křivd, dosud nesplacených. Její rty jsou zvadlé zlo a zkaženost, a víčka jsou sklopena, protože není již na světě ničeho, na co by tyto oči chtěly pohleděti.

Naposled, znovu a nadarmo vracející se pohnutí! Úzkost svrchovaná a bezpříčinná odloučila tuto ubohou duši ode všech radostí a unesla ji, bezmocnou, plačící palčivou trýzní a rozeznělou jediným tónem nezadržitelné bolesti, do středu nicoty.

Vše, co žiješ, je bázeň a zjitření, a již nemáš ničeho svého. Duše, spící prázdňným snem, a necitlivá těla, rozpjatá na operačních stolech, vy budete vzkříšeny, *já však nejsem uspán* a žiji stonásobnou úzkostí! Chloroform jsou tyto čtyři prázdné zdi, chloroform je němá skvělost nehybně letního žáru, chloroform je žalný zvuk varhan, tajemná dvouhlasá virgule, hřbitovním vápnem, zsinálými sloupky a stupnicemi bílí jejich hudba stěny tohoto interiéru, odloučeného od celého světa. Já však nejsem uspán a můj duch vzlyká bázní, odnášen z pravé tvářnosti světa na temných křídlech smutku. Tvá přítomnost jest jen poslední bolest hynutí a odcházení, a kde jsi přebýval v radosti, květiny jsou zvadlé, tvoje nástroje jsou opuštěny a na tvé knihy se uložil prach.

– Štíhle vyrůstá, zelené listy se rozvíjejí a sklánějí k zemi, vzhůru zvolna se rozvíjí a vznáší smutná škála, lomená, mrtvě nývá a slavnostní svou vznešenou neradostností, a na útlé lodyze již rozkvétá, živí se z napětí tvého fascinovaného srdce, ach, zvolna trhá ti duši ten němý hypnotický rytmus, zvolna rozvíjí se bledý květ lilie. Kéž by jí nebylo, kéž by nerostla, kéž

by byla v některé daleké zahradě nebo kdesi na oltáři, kéž by byl ten květ ze zinku a natřen bělobou! To zjevení vyrostlo z tvé úzkosti, již nemáš síly a přál by sis umřítí.

– Když jsi byl malý chlapec, tiskl jsi čelo na okenní tabule, dole hrály si děti a ty jsi plakal... Lidé přicházeli a blahopřáli ti... Jsi již stár a ta hynoucí tvář je tvá...

Procházaje propastí života jsem zmrazen v zakletí mezi míjejícími stěnami šťastného bytí, kterých nevidím, pohlížeje v beznaději na marný a nepřekročitelný závěr svého života. Tu osud se naplňuje a uzamyká. Tu je místo béd a ztroskotání a ničeho již není přede mnou. Když všechen duch je jasný a myšlenka se rodí světlem, já zde jsem *strašně izolován*, zavržen do klína nicoty, zastíraje si oči před podobami zmaru, bolesti a zoufalství.

– Z úzkosti té duše se zjevila smutná tvář, její ústa byla truchlivě skloněna a z jejich očí, zářících němou něžností, zvolna, nezastavitelně a bez konce se řinou slzy, a nehnutá tvář té nejlaskavější milenky je hoře a útrpnost nad tvou bídou, a ona ústa, jež toužil jsi líbatí vždy v lásce a radosti, byla mrtva a zavřena, protože nechtějí vyslovit lítost a beznaději, a ty oči byly truchlivé a plakaly němě a palčivě, a ty rty byly smutně skloněny a milovaný půvab té tváře byl proměněn v samu žalost a tesknou věčné ztráty.

Kéž by sestoupily zářivé bytosti, mužní andělé v jasném šatě a ušlechtilého výrazu tváře, a jejich příchod by vzbudil v tomto pokleslém duchu paprsek rozsvěčující se naděje. A kéž by zvolali: *Zvítězil jsi! Jsi vysvobozen!*

drobných pěstí za vším, co září a co se leskne? A dosti se nestarali, abych se někdy něčím stal, což jsem se ničemu neučil?

Což jsem nebyl dosti dobrý ani dost zlý? Nesnil jsem také o štěstí, o bohatství, slávě a moci? A netoužil jsem pak dosti hořce po malém štěstí a malé slávě, a nakonec jen po tom, abych pouze byl živ? A dosti jsem se neponižoval, nenapáchal dosti zla a lsti, nemučil jsem si mozkou kalkulacemi a nevysoušel srdce závistí a umíněním, a nechvěl jsem se vyčerpáním? Nebděl jsem v nocích, nenabloudil se do úpadu v palčivých výčitkách, což jsem o záchranu dosti pokorně neprosil?

*

– Jako každý náboj nesrazí cíle, jemuž jest určen, a balvan řítící se s vrcholku hory nerozdrtí vždy pastýře, když si vroubkuje hůl a přemýšlí o povětrnosti uprostřed svých stád, stejně každé neštěstí, padající jako temná hvězda z klína osudu, nesetká se na své zhoubné cestě s obětí, již by se dostatečně prokázala veškerá jeho ničivost. A jako peníz vržený do žebrákovy čepice padne mimo, nebo květina dopadlá v láskyplném zmatku k nohám může zůstati nepovšimnuta; jako záchranné lano nedosáhne vždy k ruce tonoucího, nebo kdo je čekán, nepřijde –

– tak z nezodpovědného klína věčnosti se odpoutávají osudná schémata šťastných i neblahých dějů, a stala by se lidskou skutečností, kdyby někdy nepadala do prázdna.

*

Andělé před zářivou přítomností boží tváře snad neznají pochyb a provždy vyčtou v ní její nekonečnou dobrotu (ač i někteří z nich – často bylo mi toho vzpomenouti – kdysi se vzbouřili v odboji), ani ďábel nepotřebuje věštby, zda se mu podaří zlovolný záměr, neboť učinil všechny své neselhávající přípravy, aby jej uskutečnil. Ten pak, jehož život jest jako krásná pohoda, kdo nikterak nepomýšlí pokoušeti osud, nechť je spokojen, dosvědčili mu předpověď, že obdrží peníze, že nepřijde nemoc a že je od svých

nejbližších milován; nechť podniká své cesty v příznivý den a varuje se vody či ohně, nebo proradného přítele, dostalo-li se mu důtklivé výstrahy.

Vy všichni, jimž povždy určena sudba příznivá, vztáhněte směle ruku! Se zvědavostí mile dychtivou, neboť máte ve svůj jasný život důvěru, vztáhněte rozevřenou dlaň k osudu, dejte z ní čísti i chiromantovi, kde já bych si obě ruce skryl na nahém těle a prchal bych v úzkosti. Můj život, vím to, mi již nenáleží, ale ještě jsem živ! Co by vyslovil hlasitě, znělo by jako kletba; ze ztracených, ostrých a krutě rozervaných rýh mé dlaně mohl by vyčísti odhalení, jež by mi vzalo poslední naději, a z mého písma vyčetl by grafolog charakter osudný a zavržený. Nešťastnému se lije olovo v slzy a kříže, ptáci v jeho blízkosti mění svůj let v zlověstný směr a smíšené karty by se seřadily v sled, jímž osudně se dá neštěstí.

Lépe však je neptati se, neboť pro ty, kdož spouštějí svůj vratký člun po řece slz, která jest ustavičně v povodni, pro nešťastného přichází z budoucna paprsek černý a ničivý jako jedovatý plyn.

Můj život mi nenáleží, ale jsem ještě živ. Mně se napsal osud příliš jasně na tvář i na tělo, poznamenal mne, používáje ostře svého rydla a několikrát málo barev, jako je šed, slabost a třas.

*

Jakže, znamenán! Čemu může podlehnouti toto urputně nízké čelo, zakryté tvrdě ježatou hřívou až dolů k vystouplým obloukům obočí, tyto zeleně světlé oči a krvavé nozdry, a hrotitě krutý chrup, vypilovaný uměleji, než by dovedly pilníky divochů lidožroutů?

Znamenán! Což může planě a nadarmo zaniknouti tento sličný a zároveň silný zjev? Toto mramorové čelo učencovo nebo vojevůdcovo, ověncené kučerami, jež jsem vzal nevinnému děcku, a tyto nejsladší oči, které jsem vyloupil lani a zasadil místo svých zlých, označeny záhubou? A ona svěží ústa, která jsem kdysi večer ostrým nožem urval mladé dívce, když samotna se procházela v zahradě, ty něžné rty, jež – ó výčitko věčně žíznilá! –, jež ve spěchu, než jsem si je nasadil, jsem zapomněl dříve políbiti? A ta šíje, ta ocelová šíje, kterou jsem ukradl, neboť dříve ji nosil sám Car-

pentier, a lehké nohy, ty okřídlené nohy, o něž jsem oloupil Karsavinu, a ona atletická mužnost, kterou míval Sam-Mac-Vea?! –

– Odpusťte. Mějte se mnou strpení, jestliže lžu a blábolím. Jsem jako mnoho jiných. Slabý a ošklivý, kalný bídný stín. Jsem pouhý muž z ulice s rezignovaným výrazem těch, *kdož jsou odsouzeni věčně doufati*.

– Bojovníka zhubí střela, námořníka bouře, dělník hyne svou prací a dobrodruh mstou. Motýl i květ zanikají láskou a plodností, led se roztává v paprsku a kámen věky se mění v prach. Pochopte a litujte, chcete-li, snad musí tak býti: na svém místě a po svém vyplnění. – Jestliže trpíš, bolest pozvedne tvou tvář a hrůza rozevře ti oči dokořán, a dají ti spatřiti smysl a příčinu tvého neštěstí. Viděl jsem svůj život, ztracený jako odvrátý list, a pravím, že jsem jich nepoznal: vycházejí a vracejí se k nedostupné moci, jež se zdá slepou a bezcitnou k lidským kletbám i modlitbám.

*

– Kdysi, skrýváje vychladlé ruce v rukávech, stál jsem za lijáku v průjezdě a v závoji padajícího deště jsem zřel sám sebe, jak svlékám si kabát v pokoji, v němž jsem nikdy nebyl.

Často se mi přihodilo, že jsem viděl otevřené okno, květiny na stole nebo záhyb látky, že jsem zaslechl úder do kláves, slovo, dohasínající zvuk, zažil okamžiky a vnitřní hnutí za neodbytného pocitu, *tak silného, jako bývá vzpomínka na minulé*, že tyto zlomky někdy a jinde budou bližší mému životnímu vědomí. Ach, co to je? Vidál jsem věci, jež jsem miloval, a přece mi nenáležely, a nemohl jsem se k nim přiblížiti v potěšení. Vzda-lovaly se ode mne jako pouhé připomínky, neboť povždy mne před nimi znepokojovalo tušení, že se s nimi setkám jinak, za okolností těsněji spře-dených s odpoutaným vláknem mého bytí.

Mé vědomí náhle se odpoutávalo a moje pozornost odplyvala ode všeho okolí, a zjevovaly se mi nejrůznější vidiny (εἰδωλα), obrázky, které mizely a bledly, aby se kdykoliv a nenadále vrátily, smrtelně přitažlivé jako v hypnóze snu, pravdivější a silnější než každá přítomná skutečnost. – Třeba jsem viděl muže pokojně navracejícího se k domovu, jindy seděl

u stolu a odkládaje knihu podepřel si hlavu rukou; na stole byly dva koflíky; nebo – ach, nesčetněkrát – bleděmodrý pokoj a v něm muž se svěšenýma rukama pln lásky pohlíží na ženu, jež zrovna promluvila; její ruka ještě je poněkud vztažena. Neslyšel jsem těch němých slov, ale v srdci se mi rozchevřel jejich vzdálený přízvuk a rozložil se zároveň v nejasnou vřelost a bludný nepokoj.

Objevovaly se zlomky až trýznivé ostrosti: něžná krajka v zápěstí, vlna vlasů, mdlá běl látky, útešná, žensky konejšivá čára, mužův temný trup a tvář zcela nepřehledná, tvrdě a divně blízko. Vyklonily se z vize tak těsně a naléhavě, že mne vždy zamrazilo, neboť jsem cítil, že jsou to nepochybně události z mého života; ale nikdy se nestaly, nebyly vzpomínkou. V okamžiku, než zašly, zjasnily se obrazy ovzduším míru a srozumění; jako kdyby se zastavila tekoucí voda: chvíle se zdála jako naplněním a tichým vykoupením z mnohých dočasných zdání a marností.

A když můj život nezadržitelně se stával beztvarou prázdnotou, do níž se propadaly tisíce náhod, odvátné naděje a všechno teskné tkanivo zmařených dnů, jako poslední věc zůstala mi schopnost věřit v tyto vize. Jakkoli přicházely samy a nevolány, v nocích beze snu, nad tekoucí vodou, mezi davy, před očima zakrytýma dlaní, mohl jsem je přivolati kdykoli, provázeje mučivou účastí jejich příchod a odcházení ve směru snu. – Spatřili jste muže plížícího se nepravidelným krokem podél zdí tiché ulice, opřeného o některé domovní dveře, jako by někoho očekával – ale nikdo nepřichází; přechází křižovatku neobcházeje kalužin, nedbaje koní a vozů; zastavuje se jako v těžkém zamyšlení, a nadarmo budí ho lokte chodců, nadarmo přší, pro něho není úpalu ani stínu; marně jsou na něho z dále upřeny vyčítavé oči rodičů, neboť i on – příliš zřejmě – je synem ztraceným, zbytečně měří ho oči lhostejné i soucitné, bázlivé zornice dětí i světla uličních svítlen a lamp.

Neodbytný vnitřní hlas mu praví a přesvědčuje: Tyto obrazy, stále a nezměněně se ti zjevující – nechť již je tvůj život jakýkoli –, jsou jedinou a nejlastnější pravdou tvého života. Hypnotizují tě a svírají tvé srdce jako tušení, protože jsou skutečností připravenou v klíně budoucnosti, skutečností, kterou prožiješ. – Přítomnost, na níž zříš své bytí se odrážeti jako hy-

noucí stín, je pouze přechodným zmatkem. Není jinak možno; kdesi před tebou jsou určeny cíle vztyčující se v cestách tvého osudu prozatím jako přízrak; bylo ti dáno pohlížeti předem na jejich zrcadlení: jdi a žij! jsou tvé! setkáš se s nimi, aby se uskutečnily. Čekají – ano, též ty čekej –, aby se vyplnily. – Neboť tento muž, volně vracející se k domovu, vydechující v smíru a pokojném srozumění, to jsi ty; a oním mužem, pohlížejícím v lásce na ženu, jež právě promluvila, jsi rovněž ty! To vše je tvé. Jsou to určené chvíle, kdy mnoho se naplnilo, kdy tvá duše se rozpozná, rozpomena a promluví. Uslyšíš ji vysloviti *ano* hlasem jistým a bezpečným, jako by nadešlo toužené a zasloužené shledání. Stalo se, čeho bylo žádáno a co bylo určeno. Tu poznáš, že vše je dobře, že nemohlo býti jinak, a pocítíš, že nyní, konečně!, vproudil tvůj život do tebe tak důvěrně a pravdivě, jako by byl vlastní krví tvých žil.

Ach, muž, vydechující, v bezpečí a míru, vysvobozený láskou, onen muž obrácený k ženě ve spolubytí, jež proudí v něm blízce jako krev vlastních žil: to měl jsem býti já! – *Já však jsem sám!* – Jest ještě mlád; jeho ramena lehce se vznášejí; jeho oči jsou čisty – běda, *příliš pozdě již*; ztratil jsem svůj čas! moje ramena jsou blátivá bídou, mé tělo hyne, oči zapadají kalným hořem a v mém srdci není souhlasu a rozpomenutí, ale propastná zátopa lítosti a zklamání.

Plynoucí do Acherontu

Některé povídky zvláštního rázu, kde lidské srdce je vyprovocováno řadou dobrodružství nebo stavem až nadpřirozeným ke konečnému spočinutí a štěstí v trvalé lásce, zaokrouhlují se v závěru do věty: „– a život jejich byl nyní jako sen“. Jsou to slova touhy, protože mají vyvolat představu života očištěného, již neotřásaného nárazy z jakéhokoli cizího světa. Chtějí vyslovit ideál žití dokonale splněného, život úzce soustředěný, ale vysvobozený.

Člověk velmi nešťastný prožíval až do nemožnosti utrpení, že jeho život nebyl jako sen, že v něm bylo příliš mnoho tvrdé skutečnosti. Učinil sám svým útrapám násilný konec, protože, jak byl o tom přesvědčen, ničeho jiného mu již nezbyvalo. Tento neznámý (nesejde po tom, aby měl jméno) nebyl ani člověk zcela obyčejného druhu nebo slabá duše; snad to byl muž světu rostlý, který se uměl světem dojímati, měl svoje myšlenky a vnitřní požadavky, jež by ho v šťastnějších okolnostech snad provedly životem k jistému zdokonalení.

Jeho případ nebyl neobyčejný. Stává se až příliš často, že lidé se vysilují marně v boji i v touze o zlepšení svého osudu, až se jim zdá, že vzchází jediné a poslední poznání, že již nikdy volně nevydechnou a *že již si nemohou pomoci*. Tohoto člověka pohlcovala bída a umořovala ho do krajnosti. Jinak by se neodhodlal umřít, protože jeho vůle k životu byla houževnatá a docela hladová jako u většiny lidí, kteří jsou životem zkráceni. Jeho poslední dny se zavíjely nezadržitelně do tak nevýslovné bídy, že již nemohly přinést obrát, nějakého příznivějšího okamžiku, kdy by se

mu podařilo skočiti na pevnější půdu a nějak se zachrániti z toho pohybu beze slitování, který ho zanašel přímo do středu nejhlubší nicoty.

Ten muž byl si dobře vědom svého bídného stavu a nevemlouval si ničeho lepšího. Nedostatek a utrpení jsou důtklivou skutečností, jejíž studený dotyk přivolá vždy k sobě člověka, který se toulá bez cíle, protože nejí a nemá kde spát, jak by se ve svém bloudění po ulicích zapomněl a rozesnil do jasnějších kruhů života. Cítil až příliš neodbytně svou bídu, svůj hlad, nemoc a zimu, z čeho stále beztvárněji se slepoval jeho šedivě hadrovitý život. Vedle této tvrdé skutečnosti se zdály všechny ostatní krásné obrazy života přeludem a snem. Pozoroval proudění ulice a vzpomínky z existence kdysi lepší přivedly ho ke schopnosti jasnozření, kdy mohl proniknouti za obsažné stěny z kamene a oken a odhadnouti za nimi bohatý život a milé obrazy domácího života. Skvělost světla, pohybu a přepychu a všechna svrchovanost velkého města, ten hučící a jemně chvějící se život, který ho míjel a nepojal do svého zkouzleného rytmu, jsou jen předmětem vidění. Jedinou skutečností bylo jeho vlastní bytí, studený pocit opuštění a hynutí.

Pak je lépe vstoupiti do života neskutečného.

Tento muž by byl snad brzo umřel, i kdyby neskočil do řeky, protože bída by ho sama dorazila. Byl asi v prostředních letech. Okolnost, že se utopil, může ukazovati k tomu, že nepocházel z lepších vrstev, než klesl do nedostatku; mužové z tříd lépe situovaných obvykle umějí plovati. Sebevrah nezanechal po sobě nijakého dopisu nebo vysvětlení a jeho prádlo nemělo jediného stejného monogramu. Proto trvalo dlouho, než mohlo se zjistiti jeho jméno, jež by ostatně nikoho blíže nezajímalo.

*

Ti, kdož přecházejí po mostě u Národního divadla, který je velice krásný svým okolím, nejsou zvláštní třídou lidí; jsou nejružnějších stavů a povah a mnozí z nich projdou tudy jen příležitostně. Přesto není nijak fantastickou myšlenka, že aspoň po malou chvíli strávenou na mostě stávají se jinými než třeba chodci ulic. Požívají krásné podívané a mají pro sebe širokou volnost vody a celého prostoru kolem.

Přecházejí do jisté míry na chodnících zavěšených mezi nebem a zemí a z toho přechodně vzchází pocit jisté rozkoše, svěžejšího životního rytmu a přeletné oddání se skoro poetickým myšlenkám. Toho všeho lze pocítiti zvláště za časného jara, kdy voda se rozlévá od Braníka jako stříbrně blyskotající se záře a vplouvá skoro slavnostně do Prahy, co na mostě vane lahodně mladý vítr, který se zdá plným dráždivých svodů, slibův a ujištění.

Vyskytne-li se na vodě cosi, co by stálo za podívanou, je tu vždy někdo lelkující u zábradlí, kdo zalarmuje i ty, kteří by si jinak nechali ujítí zajímavé divadlo a byli by přešli kroky bezmála okřídlenými.

K malebné scenerii Vltavy náleží prospekt obou jejích břehů, ale důvěrnější složkou jsou vlastní nábřeží. Je možno představit si krajinu podél řeky od Vyšehradu až ke Karlínu jako vzdušnou chodbu bezhraničného kouzla. Mnozí prochazeči to dobře vědí. Prostor, odražený ve vodě, se zdvojnásobuje, prohlubuje se, a procházíte se tu mezi dvojí oblohou. Někdy tu přejdou lidé zcela podivuhodní, a stává se, že se tu vyskytlí i lidé nadpřirození. – Odpoutaný pramének vlasů se rozechvívá vánkem a na spanilou šíjí se snesl lupínek akátového květu. Nebyl to větrný polibek stromu ani boha; viděli jsme, jak zavřel oči v okamžiku sladké rozkoše; člověk se zamiloval jen na chvíli a podařilo se mu políbiti květným lístkem, tolik něhy bylo v jeho vroucím přání.

Návštěvníkům nábřeží jsou vyhrazeny zvláštní rozkoše, a byli to někteří z nich, jimž byla také poskytnuta zvláštní podívaná, o níž bude se připravovati dále.

*

Kdysi viděl jsem obraz představující Utonulou a vždy jsem se domníval pod vlivem tohoto zobrazení, že smrt utopením může býti z nejsubtilnějších a že sebevrazi vznášející se na vodě zůstanou plavnou pápěrou lidského zoufalství, i když jsou vytaženi na zemi. S těžkou spěšností a mocným rozkročením rybářů silně kontrastuje lehounce bělavý zjev utonulé jako smutný praporek mezi dynamickými masami života. Později poučila mne

vlastní zkušenost, že by bylo možné zobraziti takovou scénu způsobem zcela jiným. V Paříži, v podzimním čase a zvláště ve dnech, kdy nepřetržitě padala jemná prška, postihovala mne toulavá mánie, a tu jsem ponejvíce bloudíval po nábřežích Seiny. Za takové procházky jsem se nahodil zrovna, když u Pont des Arts vytahovali z vody utonulou. Byla to žena starších let, oděná černým šatem. Mokrá tvář, jak se zdálo, mluvila o slzách, prolévaných v hlubokém neštěstí života, a její obličej byl jako tuhá maska, na níž s krutou nahostí bylo napsáno bolestné odhodlání, hrůza a beznaděje. Oděv zplihle a v ohavných záhybech se lepil na tuhé údy, jež byly strašně těžké, nepoddajné a dvojnásob nemotorné jako páky zničeného stroje. Tato žena byla ze všeho nejtěžší; když jsem se rozhlédl, řeka letěla lehce jako závoj a nábřežní domy za vodou byly sotva hmotnější než matná šed' na ocelové břitvě. Obličej diváků se trhaly a splývaly v prostoru a lidé zaměstnávající se kolem utopené prohýbali se a vlnili jako dým a hmoždili se s temnou mrtvolou, jež do jejich mlhavé přízračnosti umíněně nastavovala své urputné údy. – Bylo to jako tiché drama nenávisti a opovržení mrtvého světa k živým. Dotyk, s jakým ten mrtvý svět podával svou kamennou cizotu, byl příliš důtklivý a zlobný, a také v našem soucitu se probouzelo vedle bázně jisté nepřátelství.

*

Dříve než se vrátím k vlastnímu tématu, musím tu zaznamenati příběh jistou měrou paralelní, který se mi nyní neodbytně vnucuje ve volné souvislosti s vlastním jádrem tohoto vypravování. Pokusím se podatí ho zde tak, jak se vrací v mých vzpomínkách; byt' by se ten nárys mohl mnohému zdáti pouhou fantastickou divagací, domnívám se, že i fantazie může někdy vystihnouti pravou povahu případu ve směru reálním. Připojení bezesmyslných elementů k holému faktu má právě dokázati, že mládí a půvab nemohou býti smrtí tak úplně zmařeny. Tento život chtěl by se ještě vrátiti; nějaká nepodlehlá síla trvá v nich na čas i po smrti, pokouší se vyrvati aspoň pro okamžiky z temného klína nicoty, a vysiluje se ve vášnivých útocích, aby se i přeletně dotkla zdání života. Květiny položené do rakve mla-

dé zesnulé vyslovují důtklivě a žalně tu touhu, z mrtvého chladu se vzepne vlna té síly, vžehne se jako plamen do lítosti a pláče nad rakví a zachvěje se jako klam nebo připomenutí, aby hned zase byla pohlcena ledem zásvětí.

Do Vltavy se vrhla mladá dívka, a ještě dříve, než mohlo se zjistiti její jméno a bližší okolnosti, pronesly noviny správný dohad, že příčinou sebevraždy byla nějaká přehánka lásky. Skutečně, tragický živel, který se přemekl jen jako zášleh stínu přes nevinnou jasnost jejího mládí, neměl se státi osudným. Přeletěl by beze zmaru, ale stalo se, že prudce ji pomátl, a příliš citlivá dívka pohrdla životem skoro z nedorozumění. – Malá hádka nebo překážka přivedla ji v prvním pobouření k vodě, a snad v tom bylo i něco koketního, snad mladý, svou vlastní krásou opilý život chtěl sám sebe pokoušeti a hravě svévolným skokem dotknouti se hranice smrti, a již se zahubil.

Nyní ji chová Vltava, a ve vodní říši je klid a chladné zkolébání spánku beze snu. Ještě nepřišel čas, kdy řeka ji vydá a navrátí do tváře světa; zatím může tiše spáti.

Nad vodou se střídá zvolna den s nocí, a hlubinným šerem přízračně se sunou mdlé smyky denního jasu, než opět se uloží přísvit noci, ztracené hvězdy, třesoucí se v šumotu vln, a smutné komety nábřežních a mostních lamp. Z vody vyplynul pohled utonulé, teskně se zachvěl na vlnách a zase zapadl do hlubin. Je modrá noc, nábřeží jsou pustá jako stěny rakve, a po nich se plouhalo několik stínů, někdo nemůže spáti. Utonulá se bála a její pohled klesl zase do vodní tůně. – Po břehu přešel Jack Rozparovač, má nabroušený anglický nůž s devíti železky, polyká svoje hořké slzy a mluví k sobě o lásce; jeho hruď je zprahlá vzdechy – a on lomí rukama ve věčné touze lásky. Modrá noc se sklání jako tichý úsměv, ale příznaky nemohou spáti. Po nábřeží bloudí Fantômas a nemůže naléztí stínu svého věrného pronásledovatele, nepřítel smrtelného, který ho očekává na druhé straně řeky. Noc i řeka znenáhla klesají do nekonečna, a nemohou se naléztí ještě ani pak v mrákotách rána a nemohou druh bez druhu žítí; nadchází den, a ještě se nesetkali a změnili několikrát svoje přestrojení.

Zase je noc a voda se zavřela v temnotách jako hrob, tak černá noc, jaká již dávno nebyla; dnes žádný její zásvit nevyhledá v hlubinách utonu-

lé, a ona se neprobudí, aby se rozhlédla z vody pohledem chvějícím se na vlnách. Ale tma se rozezvučela nejtišším pláčem, na řeku prší a veškerý ten kraj zní jako stříbrný a skleněný šepot harf, jaký mohou slyšeti jen andělé. Nad řekou táhne dešť, prší tisíc strun, a hlubiny zvoní přízračnou hudbou. – Utonulá se probouzí a mátožně zvedá bílou tvář. Nynvá a vášnivý stesk prochvívá její srdce, tuhé prsty zvláčněly a rozvírají se touhou života. Ó kouzlo, jaké vábení vzbudilo mrtvou v plynoucím dešti a hudbě harf, jaká síla ji vyvedla z vody, že se potácí po mokřem dláždění břehu a kalužemi ulic, jako by byla živoucí? Ale svět mrtvých jí nevydá, a ona opět se vrátí.

Ten dešť! Stríká v proudech z temnot jízlivě stydnoucích, prší z dlažby a odevšad spadají potoky a vodopády kalné vody. Mladá dívka, snad sličná a zcela sama, jde ulicemi tak pozdě v noci a v takovém dešti. Nemá deštníku a nedbá, že její šaty jsou veskrze promočeny. Jí není zima a jí už neroztržese žádný chlad. Nynvá a horoucí touha zvábila ji do světa živých, ale její tvář je ledová, bez úsměvu a ruměnce, a z vlasů stéká voda. Několik pozdních chodců jí vidělo; utíkali před deštěm a neměli kdy povšimnouti si blíže dívky, jež letmo vzbudila jejich politování; jaká trpělivost a bída, když se prostituje na Václavském náměstí v takové nepohodě nedbajíc, že dešť promáčí její růžové šaty, jež jí neslušely. Dešť byl jako řeka a ona se postavila do kouta domovních vrat a odtud pohlíží beztrpytnýma očima přes chodník, ale zdála se příliš zpustlou, nebo jí chránili andělé smrti, že nenalezla svého ochránce. Před úsvitem přivolaly ji zásvětní moci a mrtvá se vrátila do Vltavy. Spí ve vodní říši a v jejím srdci je stesk po světě živých.

Již přišel den, kdy voda sama ji vydá, když se nasytila její chudé krásy, a vrátí ji tváří světa méně sličnou, znetvořenou nebožskou působností rozkladu. Již jí neváží šeré hlubiny; je nedělní den, utonulá se vznáší na vlnách a její otevřené oči mohou nyní svobodně zírati do slunce. Je téměř mezi živými; její srdce je skoro šťastno, a ona touží setkati se s lidmi, co řeka ji kolébá a zvolna donáší k bílým obloukům mostu. U mostního zábradlí se shlukli lidé a pohlížejí do vody; utonulá k nim upírá svou bledou tvář a její srdce se raduje, že jest živými očekávána.

„Jak jsem ráda,“ promlouvá k nim, „tolik jsem tesknila po světě. Voda stírala moje slzy a tiše mne potmě kolébala, ale nemohla jsem zapomenouti a chtěla jsem nazpět mezi lidi. Jak jsem se těšila!“ – Z vody lživě žvatlá rusalka; její rozpuštěné vlasy plynou po vodě, koketně ukazuje divákům, pohlížejícím s mostu, sladkou stuhu podvazku mezi poodhrnutými záhyby růžových šatů. Ó vábení, kouzlo! Kdo ji vezme s sebou na výlet? Šla by ráda. Ráda by mnoho mluvila, smála se, ale nikdo z lidí sklánějících se nad vodou nemůže odpovědět. – „Tolik jsem toužila po světě! Jsem šťastna, že se na mne díváte.“ Diváci pohlížejí na mrtvou tvář; otevřenýma očima zírání do slunce a za ní plynou uvolněné vlasy. Klobouk a slunečník mrtvé dívky jsou uloženy na policejní strážnici a zraky živých se vyhýbají smutné něze podvazku, vystaveného na odívání mezi růžovými záhyby šatu. Přicházejí za ní k řece a přijímají ji do svého náručí. Utonulé se však již nepodaří v něm oživnouti a jest jako plavný praporeček lidského zoufalství, když ji vynášejí z tichého klína vody.

*

Krásá vody! V mnohých básních celého světa jsou místa, kde okouzlený básník jí věnoval některou ze svých nejcitlivějších myšlenek. Někdo vidí ve svém snu stále týž obraz řeky, dřímající mezi stromovím, a požívači opia se zjevují vody, rozlévající se do nezměrných záplav. Ten básník miluje nejvíce představu vody v podobě rosy duhové se skvějící, a ještě jiný, když pocítí smutku, je zároveň upoután představou vodopádu nebo velkého rybníku, třpytícího se ve slunci, a chce-li mluvit o svém smutku, vloží do své básně jejich obraz, a když je v živém pohnutí nad krásou nebo z lásky, sevře se jeho srdce přeludem stříbrného rybníku nebo vodopádu. Nebo je posedlost představou ledové hladiny, za níž přízračně se zjevuje nejspanilejší tvář, nebo utkvělé myšlenky, snivé výrazy bolesti či útěchy vyslovené obrazem deště, řeky bezhlase plynoucí v mlhách, a je zapomenutí na žal nad šplounající vodou, u jezů, nad proudy šíře plynoucími. Pak hlubiny, hukot vln a příboje, Oceán a také divná myšlenka podsvětních řek, řeky nářku a řeky zapomenutí.

*

Tu se vrací zase předmět mého vypravování. Muž sebevrah, o němž byla dříve řeč, nebyl ani trochu básníkem. Když hledal ve Vltavě okamžitého ukončení svého nesnesitelného života, nebylo to proto, že by řeka na něj vykonávala nějakou zvláštní přitažlivost, že by k ní měl jakýkoli psychický vztah. Je možno si mysliti, že vody neměl rád; vodou pro něho byly deště, bláto, špinavé stružky, plesnivina a prolínavá vlhkost koutů. A řeka je spoustou chladné vody, po níž nelze ničeho žádati; je to ve městě, mezi domy a lidmi, kde mohlo jej potkati štěstí, jež by jeho život spasilo. Kdyby ještě mohl doufat v milosrdný pokyn boží ruky, jistě by ho očekával mezi lidmi, a jestliže volil raději zemřít, umřel, protože si již ničeho nesliboval od boha, ani od lidí, ani od sebe. Voda se svou konejšivou hladinou, dvojím nebem, nebem nahoře a nebem v hloubkách, byla pro něho jen prostředkem, jak nejdříve dosáhnouti světa neskutečného.

Nepocítoval na dně řeky stesku po světě živých, po jeho bezcitně slepé svrchovanosti, jež ho utlačila. Žádné kouzlo nevábilo ho z hlubin a netoužil se vrátiti. Jeho srdce bylo naplněno temnou trpělivostí; věděl, že přivodil rozhodný obrat ve svém bytí a že tvrdá otázka jeho života nyní dochází rozluštění.

Zatím řeka plynula nad ním jako sen, až nadešla doba, kdy rozkladné plyny zvětšily objem jeho těla natolik, že nadlehčená mrtvola musila se objeviti na povrchu vody. Na hladině řeky se obrážel svět živých i s jejich oblohou, ale v jeho jasném obraze vynořil se z průsvitné tůně utopenec jako cizí host. O zábradlí mostu se opírali lidé a pohlíželi na člověka ve vodě, a on opět se díval na ně – dívá se upřeně a nehnutě i skrze plynoucí závoje vln, kterými řeka oplachuje jeho oči. Svět mrtvých a živých se zhlížejí v sobě v mučivé hypnóze. Nad řekou zavanula hrůza, živý svět v okamžiku úzkosti se zakymácel, ubíhal a ztrácel v odrazech, třesoucích se na vodě. V jeho tékavých očích byla slabost a strach, ale cize upřený pohled mrtvého světa byl pevný, beze zvědavosti a touhy.

Diváci na mostě nevěděli, zda ten trápivý pohled znamenal sebevrahovo syté opovržení vším živým nebo nejtemnější výčitku. Cítili, že mrtvý svýma očima snad vážil svět a že jej snad v té chvíli mohl po svém souditi. Bylo těžko v tom se vyznat.